

İktisat Düşüncesinde Devlet Müdahaleciliği Kuramının Evrimi^a

Bengü DOĞANGÜN YASA^{1,b}

¹ Dr., Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Kocaeli-Türkiye

Başvuru tarihi: 02 Mayıs 2017

Düzelme tarihi: 16 Mayıs 2017

Kabul tarihi: 29 Mayıs 2017

Öz

Devlet müdahaleciliğinin sınırlarının ne olması gerektiğine yönelik tartışmalar, iktisadi düşünce kuramlarının en önemli tartışma konularından birini oluşturmaktadır. Bu tartışmalar devletin temel ekonomik işlevlerinin yeniden belirlenmesi ihtiyacı nedeni ile belirgin bir süreklilik taşımaktadır. Ulus devletler arasındaki sınırların ortadan kalkması, farklı bir ifade ile küreselleşme süreci, devletin iktisadi sistem içerisindeki konumunu etkileyen ve dönüştüren en önemli unsurdur. Bu dönüşüm mekanizması içerisindeki yönlendirici temel öge ise artan uluslararası rekabettir.

Anahtar Kelimeler

Devlet Müdahaleciliği, Devlet, Rekabet

^a Bu çalışma, 2017 yılında Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen "*Türkiye'de Planlama Döneminde Devlet Müdahaleciliğinin İmalat Sanayi Üzerindeki Etkileri: 1963-1989 Dönemi için Kliometrik Bir İnceleme*" adlı Doktora tezinden türetilmiştir.

^b Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Kocaeli Üniversitesi, Umuttepe Yerleşkesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, 41380, İzmit/Kocaeli/Türkiye.
e-posta: bengudogangun@gmail.com

The Evolution of the Theory of State Interventionism in the Economic Thought

Abstract

The debates about what the limits of state interventionism should be is one of the most important debates of the theories of economic thought. These debates have a significant continuity with the need to redefine the state's basic economic functions. The fact that the borders between national states are lifted, in other words the globalization process, is the most important factor affecting and transforming the position of the state in the economic system. The guiding element in this transformation mechanism is increasing international competition.

Keywords

State Interventionism, State, Competition

1. GİRİŞ

Devletin iktisadi sistem içerisinde üstlenmesi gereken rolün ne olması gerektiği, hem bilimsel olarak hem de ekonomi politik açısından tartışılan bir konudur. Bu konuda ortaya atılan farklı görüşlerin odaklandıkları temel nokta, ekonomide etkinliğin sağlanması ve sürdürülebilir kılınmasıdır.

Devletin temsil ve müdahale bakımından iktisadi sistem ile ilişkisini açıklamak için geliştirilmiş çeşitli iktisadi düşünce kuramları vardır. Bu kuramlar doğrudan doğruya piyasa mekanizmasının işleyişi ile devlet müdahalesi arasındaki ilişkiyi kurmaya çalışmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde devlet kuramının gelişimine bakıldığında, iktisadi düşüncenin geçtiği farklı evrelerden önemli ölçüde etkilendiği görülmektedir.

Bu çalışmada devlet müdahaleciliği farklı iktisat kuramlarının bakış açıları üzerinden irdelenecektir. Çalışmanın temel amacı devlet müdahaleciliğinin geçirdiği dönüşümü 21. yy itibari ile anlamlandırmaya çalışmaktır.

2. MÜDAHALECİLİK KURAMI

Müdahalecilik kavramı, iktisat teorisi, iktisat politikaları ve sistemleri içerisinde önemli bir yer teşkil etmektedir. İktisadi yapının işleyişi açısından gerekli koşulların sağlanması yönündeki koordine edici görevlerin tümünü kapsamaktadır.

Devletin piyasanın işleyişine müdahale etmesi gerektiğine ve kalkınma sürecini gerçekleştirebileceğine olan inanç, özellikle 1929 krizi ile ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu iktisadi ortam ile bu inanç yaygınlaşmıştır. Kuramsal olarak, müdahaleci devlet anlayışının ortaya çıkmasına en büyük katkı Keynes tarafından sağlanmıştır. Keynes, Klasik İktisadi Düşüncenin müdahaleyi en aza indiren devlet

anlayışını kabul etmemiş ve devletin ulusal ekonomi içerisindeki rolünün ve işlevlerinin artırılması düşüncesinden yana olmuştur. Kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması, efektif talebin artırılarak tam istihdamın gerçekleştirilmesi ve fiyat istikrarının sağlanmasında etkin olabilecek müdahalecilik formüllerini ortaya koymaya çalışmıştır (Keynes, 1967: 143-146). Devletler planlama ve kamu girişimciliği ile kalkınma sürecinde aktif rol oynamışlardır.

1970'lerden sonra ortaya çıkan iktisadi gelişmeler paralelinde, devlet müdahaleciliğinin yüksek oranlı enflasyona ve işsizliğe çözüm bulamamış olması, devletin ekonomideki ağırlığı hususunda farklı görüşlerin yaygınlaşmasına yol açmıştır. Bu kuramsal değişim ile birlikte devletin zamanla ekonomiye müdahale etme gücü zayıflamış; piyasa mekanizması ve özel girişimcilik ön plana çıkmıştır. Devletler piyasa mekanizmasının işleyişinin sağlanması şeklinde minimal bir rol üstlenmeye başlamıştır.

Liberallerden sosyalistlere bütün iktisat kuramcıları piyasaların istenebilirliği ya da farklı bir deyişle devlet müdahaleciliğinin sınırları hakkında derin tartışmalara girmişlerdir. Bu tartışmalar piyasa ile ilgili bir dizi soru üzerinde temellenmiştir. Piyasanın ahlaki karakteri, insan refahını artırma ya da azaltma eğilimi, gelişmesine katkıda bulunduğu mal bölüşümü, siyasal demokrasi ve özgürlükle olan ilişkisi ve toplumsal amaçlarla ne kadar uyumlu olduğu, bu sorulardan bazılarını meydana getirmektedir (O'Neill, 2001: 21).

İktisat kuramının tarihi, devletin ekonomiye müdahalesini gerekli ve yararlı bulan kesim ile gereksiz ve zararlı bulan kesim arasındaki mücadelenin tarihinden etkilenmiştir (Colclugh ve Manor, 1993: 1-2). Ulusal ekonominin doğuşu ile beraber iktisat politikalarının temel hedefi, iktisadi kalkınmayı sağlama haline gelmiştir. Piyasa mekanizmasının işleyebilmesi için devletin üstlenmesi gereken fonksiyonlar önemli bir tartışma konusu olmuştur. Bu düşünceden hareketle devletin ekonomideki yerini açıklayan kuramlar kronolojik olarak incelenecektir.

2.1. Devlet Müdahaleciliğinin Doğuşu: Merkantilizm

Avrupa'da 16. yüzyıldan 18. yüzyılın ortalarına kadar uygulanan iktisat politikalarına merkantilizm ya da tüccar kapitalizmi adı verilir. Merkantilizm, tüccar kapitalist zümreye ait ideoloji temelinde oluşan iktisat sistemi olarak, yaklaşık üç yüzyıl gibi uzun bir süre boyunca uygulanan iktisat politikalarını etkilemiştir.

15. yüzyılın başlarında ticari faaliyetlerin artmasıyla birlikte iktisadi bir canlanma yaşanmıştır. "Ticaret Devrimi" olarak da adlandırılan bu dönemin bitiminden kısa bir süre sonra ortaya çıkan kara veba salgınının yol açtığı iktisadi durgunluk, 15. yüzyıl ortalarına kadar sürmüştür. Bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren durgunluk yerini canlılığa bırakmış, uluslararası ticari ilişkiler yeniden artmaya başlamıştır. Feodal sistem yerini kentleşme, parasallaşma ve ticarileşmeye bırakarak; iktisadi ve sosyal yaşamı kökten değişikliklere uğratmıştır. Bu köklü değişim ile başladığı kabul edilen Merkantil çağ ile birlikte büyüme ve gelişme iktisadi ve siyasi düşüncede merkezi unsurlar haline gelmiş, iktisadi ve siyasi başarı bir ulusun sahip olduğu servet ile ölçülmeye başlanmıştır (Verburg, 2012: 523-524).

Ekonomi ve devlet arasındaki ilişkiye ilk defa aralarında David Hume, Jean Baptiste Colbert, John Locke, Thomas Mun gibi isimlerin bulunduğu Merkantilistler dikkat çekmiş, “politik iktisat” kavramı ilk kez onlar tarafından kullanılmıştır (Mokyr, 2003: 1). Kendilerini ulus devletin zenginliğinin nasıl artırılacağına araştırılmasına adan Merkantilistler, zenginliğin devletin gücü ile eşdeğer olduğu inancını taşımışlardır. Onlara göre hükümdarların öncelikli amacı hazinenin büyümesi olmalıdır. Merkantilizm temelde devlet yönetimine dayanmaktadır. Bu esasa göre düzenlenen politikalar devlet ve ekonominin birlikte büyümesini öngörmektedir (Savaş, 2000: 138).

Temelinde güçlü bir ulus devlet anlayışı bulunan Merkantilist anlayış, devletçilikle eş anlamlı sayılamamakla birlikte devlete önemli görevler yüklemektedir (Coats, 2005: 51). Merkantilizmde sahip olunan servet ulusal güç ile eşdeğer sayılmış, aynı zamanda bu ilişki karşılıklı olarak da geçerli kabul edilmiştir. Sahip olunan servetin fazlalığı devletin güçlenmesini sağlayacak, güçlü bir devlete sahip olmak ise milli serveti arttıracaktır. Güçlü devlet için güçlü ordu, güçlü hazine ve güçlü donanmaya gereksinim vardır. Ayrıca Merkantilistler toplam serveti sabit kabul ettiğinden uluslararası ticarete önem verilmiş, toplam servetten alınan pay dış ticaret aracılığıyla artırılmaya çalışılmıştır. Bu düşünceye uygun bir politika geliştiren Merkantilistler, devletin ihracatı ve yatırımları özendirmesi, ithalatı gümrük vergileri ile sınırlandırması gerektiğini savunmuştur.

Merkantilizm, kapitalizmin iktisadi ve toplumsal bir sistem olarak gelişiminin ilk aşamalarını temsil etmektedir. Bir başka deyişle Merkantilizm, sanayileşme ve fabrika üretimi sürecinin öncesini temsil eder. Merkantilist dönemde ticaretin sermaye birikimini geliştirmesi hedeflenmiştir. Devlete yüklenen en önemli fonksiyon, sermaye birikimi sürecini desteklemesi olmuştur (Ölmezogulları, 2003: 44-46). Bu durumda müdahalecilik sistemin temel unsurlarından biri olarak gelişmiştir.

2.2. Klasik Okul

Fizyokratların izinde ‘laissez faire’ ideolojisini sürdüren Klasik Ekol, 1776 yılında Adam Smith’in ‘Ulusların Zenginliği isimli eserini yayınlamasıyla doğmuş, yüzyıl gibi uzunca bir süre egemenliğini korumuştur. İktisat’ın bir bilim dalı olarak değerlendirilmesine en büyük katkı Klasik iktisatçılardan gelmiştir. A.Smith, J.B.Say, D.Ricardo, T.R.Malthus, J.Mill gibi iktisatçılar geliştirdikleri teorilerle liberalizmin şiddetli savunucuları olmuşlardır.

Liberalizm, devlet ile piyasa arasında bir sınırın belirlenmesine dayandırılmaktadır. Bu görüş ışığında tartışma konusu, piyasa kurallarının mı yoksa devletin koordine tedbirlerinin mi üstün olduğudur. Bu düşüncenin özü, piyasadaki aktörlerin kendi çıkarlarına yönelik hareketlerine dayanan bir iktisat sisteminin kamu çıkarlarını geliştirici yönde etkisini sürdürmesidir. Bu düşünce tarzını çok basit ve en iyi şekilde özetleyen buluş “görünmeyen el” teorisidir. Tam rekabet sistemine dayanan dışa açık bir piyasada bireylerin kendi faydaları yönünde fonksiyonunu sürdüren, kişilerin refahı üzerine kurulan bu teori, devletin görevlerinin sınırlarını da belirlemektedir (Erol, 1992: 146).

Klasik ekole göre piyasa ekonomisi içerisinde müdahale olmaksızın işleyen fiyat mekanizması kendiliğinden piyasaların temizlenmesini yani tam istihdam dengesini sağlayacaktır. Tam istihdam dengesinin sağlanması, ekonomideki tüm üretim

faktörlerinin üretim sürecinde kullanıldığı anlamına geldiğinden işsizlik söz konusu olmayacak, ayrıca üretim yani Milli Gelir de en yüksek düzeye ulaşacaktır. Bu durum piyasa ekonomisine herhangi bir müdahaleyi gereksiz kılacaktır.

Klasik iktisatçılar fiyat mekanizmasının işleyişini sağlayan rekabetin ekonomide denge sağlayan ana unsur olduğunu kabul etmişlerdir. Ekonomide rekabetin sağlanması piyasa mekanizmasının dengeyi kendiliğinden sağlamasını mümkün kılacaktır.

Adam Smith, ekonomik hayatın rekabetçi modelinde her şeyin kendiliğinden dengelenebilmesini ‘görünmez el’ kavramıyla açıklamıştır. Görünmez el, serbest piyasa ekonomisi ile bireysel ve toplumsal faydaların birbirine uyarlandığını, bu noktadan hareketle, devletlerin ekonomiye müdahalesinin gerekli olmadığını ifade eden soyut bir kavramdır.

Klasik İktisatçılar aynı sonucu matematiksel modeller kullanarak da ortaya koymuşlar; ‘Tam Rekabet’ bilimsel bir kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır (Suntum, 2005: 3-9). Klasik iktisatçılar ortaya koydukları bu model bağlamında bütün iktisadi meseleler için ‘bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler’ felsefesini benimsemiş; devletin ekonomiye müdahalesinin piyasa mekanizmasının işleyişini bozacağını öne sürerek, devlet müdahalesine karşı çıkmışlardır. Bu bağlamda klasik iktisatçılar devlete belirli görevler yüklemiştir. Bu görevler farklı iktisatçılar arasında çeşitlilik gösterse de genel olarak müdahalenin karşısında durmuşlar ancak piyasa mekanizmasının fonksiyonunu sürdürebilmesi için devletin var olduğunu da kabul etmişlerdir.

Adam Smith’in “Milletlerin Zenginliğinin Doğası ve Nedenleri Üzerine Bir İnceleme” isimli eserinde dile getirdiği düşünceleri bir bütün olarak klâsik iktisat döneminin ajandası olarak nitelendirilmektedir (O’Brien, 2003: 113). Smith eserinde devletin faaliyet alanını adalet, güvenlik, bayındırlık ve eğitim olarak belirtmiştir. Smith’e göre devlet bu görevlerini en iyi şekilde ifa etmelidir. Smith, kapsamlı bir devlet teorisi oluşturmamış ve düşüncelerini “bırakınız yapsınlar” felsefesine uygun bir şekilde ifade etmiştir. Merkantilist felsefeyi ve politikalarını eleştiren Smith, Merkantilist uygulamaların terk edilmesini ve devletin, piyasa mekanizmasının işleyişine müdahale etmemesi gerektiğini savunmuştur. Smith ayrıca monopollerin ekonomi üzerindeki zararlarına dikkat çekerek; rekabetin sağlanmasının toplumsal çıkarı maksimize edici rolünü vurgulamıştır.

Smith iktisadi büyümeyi sağlayacak en iyi devlet biçimi olarak; “minimalist bekçi devleti” göstermiştir. Çünkü barış ve adaleti sağlamak dışında her şey, hayatın gündelik akışı içerisinde kendiliğinden meydana gelecektir (Stewart, 1980: 322).

Klasik ekolün Fransız temsilcisi J.B. Say’e göre; “devlet, kötü bir girişimci, kötü bir aile reisi ve kötü bir aşçıdır”. Bu nedenle iktisadi kaynakların devlet elinde kullanılması bu kaynakların tüketimi ile sonuçlanır. Devlet, üreten değil tüketen bir unsurdur. Vergi mükelleflerinden iktisadi değerler alır, bunları onlara iade etmez (Say, 1971: 163-167).

David Ricardo tarafından tanımlanan “karşılaştırmalı üstünlükler teorisi”, liberalizmin yaygınlaşmasına önemli katkı sağlamıştır. Bu düşünce biçimine göre farklı ulusların çıkarları arasında bir uyum söz konusudur. Ricardo’ya göre, serbest ticareti benimseyen ülkelerde üretim faktörlerinin verimli biçimde kullanılması mümkün olmaktadır. Bu durum ilk olarak ulusal düzeyde maksimum faydanın gözetilmesini sağlamaktadır.

Dolayısıyla uluslararası düzeyde de bütün ülkelerin çıkarı gözetilmiş olmaktadır (Ricardo, 2001: 86-87).

Klasik geleneğin son temsilcisi olarak kabul edilen Mill'in iktisat yasaları hakkındaki yorumu öncüllerinden farklılık taşır. Mill, kesintisiz ekonomik büyümenin ekonominin önemli amaçlarından biri olduğu şeklindeki klasik görüşe karşı çıkmış, ancak liberal iktisadi sistemi savunarak "laissez faire" prensibinden hareket etmiştir (Barber, 2009: 99-101). Mill bu görüşüne paralel olarak devletin demokratik sistem içinde kişilerin iktisadi meselelerine müdahale etmemesi gerektiğini savunmaktadır. Mill, devlet müdahalesinin toplumsal refahı azaltıcı sonuçlarına dikkat çekmiş, zorunlu devlet görevleri ile istemli devlet görevlerini birbirinden ayırmıştır. Mill'e göre zorunlu devlet görevleri, devletin hukuksal alandaki görevlerini kapsamakta ve bu görevlerin kaçınılmaz olduğu vurgulanmaktadır. İstemli devlet görevleri ise tarihin akışı içinde devlete aktarılan görevlerdir (Mill, 2004: 681-690). Mill aynı zamanda devletin önemli görevlerinden biri olarak 'sivilleştirme' fonksiyonu üzerinde durmuştur. Bu görüşe göre toplumdaki tüm kültürel kurumlar devletin ekonomiye müdahale alanlarını oluşturmuştur (Erim, 2011: 57). Bireysel özgürlüklerin büyük bir savunucusu olan Mill, toplumsal çıkarların genellikle uyum içinde olduğuna inanmakla beraber liberalizm ilkelerinin istisnaları olduğunu kabul etmiş, büyük bir sosyal reformcu olmuştur (Sabine, 1950: 705-710).

Klasikler temelde devlet müdahalesine karşı çıkmışlar, devlete müdahale edebileceği sınırlı bir alan belirlemişlerdir. Devlete attettikleri "jandarma devlet" görevidir. Bu düşünceye göre devlet; güvenlik, savunma, adalet gibi temel yaşamsal fonksiyonları yerine getirecek; piyasanın işleyişine müdahalede bulunmayacaktır.

2.3. Neoklasik Okul

18. y.y.'in üçüncü çeyreğinde iktisat düşüncesinde ortaya çıkan değişiklikler modern iktisadın doğuşunu haber vermiştir. Bu değişiklikler iktisadın klasik özelliklerinin terk edilmesi için uğraş veren iktisatçılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Ortaya koydukları kuram "marjinalist kuram" ya da "neo klasik kuram" olarak adlandırılmıştır. Neoklasikler 1870'lerden 1920'ye kadar geçen yarım asırlık dönemde, klâsik değer teorisinde köklü değişiklik yapan ve geçimlik ya da doğal ücret anlayışından marjinal verim anlayışına geçen, aynı zamanda liberal ideolojiyi sürdüren iktisatçılardır (Kazgan, 2006: 106).

İktisadi düşüncenin 19. yy' da temel kaygısı, temel sorunların muhakeme edilmesi, yani fiyatların, ücretlerin, faiz ve kârların nasıl belirleneceği üzerinde yoğunlaşmıştır (Galbraith, 2004: 101). İktisat düşüncesinde makro iktisat içerisinde anılan uzun dönemli değişim analizleri ve gelir bölüşümü analizleri yerini piyasa analizine yani mikro analize bırakmıştır. Büyüme ve bölüşüm meseleleri gözden düşmeye, fiyat teorisi giderek önem kazanmaya başlamıştır.

Klasik İktisat'ın temelleri üzerine oturan Marjinalizm, Klasiklerden farklı olarak kullandıkları mikro analiz yöntemiyle piyasanın işleyişini farklı bir yaklaşımla açıklamaya çalışmışlardır. Neoklasik iktisatçılar bireylerin tam bilgiye sahip olduğu ve tam rekabet şartlarının geçerli olduğu bir durumda, piyasanın kaynak dağılımını optimum seviyede gerçekleştirerek iktisadi etkinliği temin edeceğini belirtmiştir. Bu durumda devlete çok fazla görev düşmemektedir. Müdahaleler piyasanın işleyişinde etkin kaynak

dağılımı ve aksaklıkların ortaya çıkması durumunda söz konusu edilmelidir (Ülgen, 2005: 26). Bu görüş iktisat literatüründe ‘piyasa başarısızlığı teorisi’ olarak bilinmektedir. Neoklasiklere göre piyasa ekonomisini başarısız kılan temel unsurlar; tam rekabetin gerçekleştirilememesi, dışsal ekonomiler, bazı sektörlerde tekelci eğilimlere yol açabilecek içsel ekonomiler, ilk olarak Amerikalı iktisatçı Paul A. Samuelson tarafından ortaya atılan ‘kamusal mallar’ kuramlarıdır. Bunlar müdahaleciliğin ekonomik rasyonelinin önemli gerekçelerini oluşturmaktadır (Aktan, 2003: 13-24).

Neoklasik iktisatın devlet müdahaleciliği ile ilgili olarak ortaya koyduğu temel düşünce; müdahaleciliğin, ideal piyasadan uzaklaşıldığı durumlarda ortaya çıkan, kamusal malların varlığı ya da dışsallıklar ile somutlaşan sorunları çözümlendiği sürece kabul edilebileceğidir (O’Neill, 2001: 263).

2.4. Marksizm

Devlet müdahaleciliği kuramının meşru bir hale gelmesine en büyük katkı Heterodoks teorilerden gelmiştir. Liberal öğretiye bir tepki olarak ortaya çıkan Heterodoks teorilerin başında Karl Marks’ın öncüsü olduğu Marksist teori gelmektedir. Smith ve Ricardo’nun mübadele değerini emeğin belirlediğine dair görüşünü temel alarak Klasik ekolü eleştiren Marks, yaşadığı dönemde Klasik iktisadi ekole ilk ve en büyük çaptaki meydan okumayı gerçekleştirmiştir. Daha çok sermayenin yapısını ve kârın kökenlerini açıklamaya çalışan Marks, kurduğu düşünce sistemiyle, kapitalist sistemin yıkılacağını ve yeni bir üretim tarzının oluşacağını öne sürmüştür.

Marksist analizin Aydınlanma Dönemi’ne ait bazı düşüncelerden ve sosyal reform hareketlerinden etkilendiği söylenebilir. Aydınlanma Dönemi’nde sosyal reform hareketlerine kaynaklık eden temel düşünce; bir toplumun üyelerinin çıkarlarını en iyi şekilde korumak için yeniden kurulabileceği olmuştur. Toplumun yeniden kurulmasını sağlayacak yöntemlerden biri sosyalist-anarşist görüş tarafından temsil edilmekteydi (Savaş, 2000: 469-470). Buna göre gelir dağılımında eşitliği sağlamak için üretim araçlarının mülkiyeti topluma ait olmalıydı. Bu yönü ile sosyalist bir görüntü sergileyen bu görüşe göre, devlet özel mülkiyetten kaynaklanan eşitsizliğe destek olan bir zor kullanma aracıydı. Başka bir ifade ile devlet bir sınıfın diğer sınıf ya da sınıflar üzerindeki egemenliğini meşrulaştıran bir aygıt olarak görev yapmaktaydı (Raico, 1992: 391). Marks ilk sosyalistlere ait olduğu söylenebilecek olan bu düşüncelerden etkilenmiştir.

Marks, devletin evrensel çıkarların savunucusu ve kamu yararının kurucusu olarak kavramsallaştırılmasına karşı çıkarak, devletin doğasının evrensel olarak değil, mülkiyetin özel çıkarları etrafında anlaşılabileceğini ileri sürer. Marks’a göre devlet, iktisadi faaliyetlerin sosyal ve siyasi faaliyetleri yönlendirmeye başlaması ile ortaya çıkmaktadır. Ekonomik çıkar dünyayı yöneten en güçlü unsurlardan biridir. Marks devletin sınıfsal ayrıma destek veren bir sömürü aygıtı olduğunu düşünmüş, aynı zamanda devleti bir parazit olarak tanımlamıştır. Devlet bünyesinde bulunan ileri düzey bürokrasi, geniş bir sınıfsal yapı, askeri organizasyon ile büyük bir güce sahiptir. Devlet bu unsurlardan beslendiğinden Marks devlet için parazit tanımlamasını yapmaktadır. Ayrıca Marks’a göre tüm iktisadi sistemler ve yönetim biçimleri parazit devlet kurumunun büyümesini desteklemektedir (Marks ve Engels, 1983: 476-477).

Bireysel çıkar ve toplumsal çıkarın her zaman uyum içerisinde olmayacağını ve çatışacağını savunan Marksistlere göre, bu çıkar çatışması toplumdaki sınıf çatışmalarının nedeni ve Kapitalizmin iç çelişkilerinden biri olmuştur. Bu inançları nedeniyle toplumsal çıkara önem verilmesi gerektiği üzerinde durmuşlardır. Bireyciliğe yönelik olarak duydukları kuşku ‘devlet’ e olan bakış açılarını da yansıtmıştır. Onlara göre devletin de sınıfsal bir aidiyeti mevcuttur. Öne sürdükleri düşüncelerle Ortodoks İktisatçıları da etkilemişler; bu etki ile devletin fonksiyonlarının belirlenmesi, devletin ekonomiye müdahale edip etmemesi ve üretim sürecinde aktif rol oynayıp oynamaması, genel olarak tüm iktisatçıların üzerinde durdukları temel sorunlar haline gelmiştir (Savaş, 2000: 487).

Marks planlama üzerinde en çok durduğu çalışması olan Gotha Programı’nın Eleştirisinde, ekonominin planlı olmayı gerektirdiğini ileri sürmüştür. Üretim araçlarının ortak mülkiyeti üzerine kurulu sosyalist düzenin ileri aşamasında, planlamanın öneminin artacağını vurgulamıştır (Marks ve Engels, 2003: 14-17).

2.5. Alman Tarihçi Okulu

Aydınlanma Dönemi’ne ait değer yargılarına bir tepki olarak ortaya çıkan Alman Tarihçi Okul, genel kuralların akıl yoluyla elde edilmeyip, ancak tarihsel gelişmelerin gözlemlerinden hareketle elde edileceğini savunmuştur. Entelektüel köklerini Hegel felsefesinden alan okul, 19. Yüzyılın son çeyreğinde tanınmaya başlamış ve büyük bir ilgi görmüştür (Savaş, 2000: 498-499). Alman Tarihçi okulunun kurucuları arasında Wilhelm Roscher, Bruno Hildebrand ve Karl Knies gösterilebilir. Tarihçi okulun ikinci kolunu ise “Yeni Alman Tarihçi Okul” olarak adlandırılan Gustav von Schmoller, Karl Bücher ve Werner Sombart temsil etmektedir.

Alman Tarihçi okul ile birlikte İktisat biliminde metodolojik tartışmalar yoğunlaşmış, bu tartışmaların merkezine devlet müdahaleciliğinin gerekliliği konusu yerleşmiştir. Klasik iktisat kuramını, ‘soyut ve tek taraflı’ olmakla suçlayan Alman Tarihçi Okul mensupları, ekonomi için tarihsel yöntem adını verdikleri yöntemi uygun bulmuşlar, bu yöntemin merkezine ise müdahaleciliği yerleştirmişlerdir. İktisat kuramının soyutluktan ve evrensellikten uzak olduğuna olan inançları, onları her toplumun tarihsel gelişmelerinden hareketle kendilerine özgü bir iktisat politikası sistemi oluşturması gerekliliğini savunmalarına yol açmıştır. Alman Tarihçi Okul, iktisadi düzene kamu müdahalesinin öncülüğünü yapmış, devletin bir kurum kimliği alması ve toplumsal bir nitelik kazanmasında etkili olmuştur.

2.6. Keynesçi Akım ve Refah Devleti

İngiltere’de yaşanan sürekli işsizlik ve 1929 Krizinin etkileriyle düşünceleri şekillenmeye başlayan John Maynard Keynes, krizden kaynaklanan durgunluk ve işsizlik sorununu çözmek için piyasanın görünmez eli yerine devletin görünür elini tanımlamıştır. Klasik ekolün etkisiyle çok kolay uygulama alanı bulamayan müdahalecilik düşüncesi, Keynes ile birlikte teorik olarak da geçerlilik kazanmaya ve yaygınlaşmaya başlamıştır.

Liberalizmin savunduğu ekonomik hayatın rekabetçi modelinde tüm iktisadi unsurların kendiliğinden dengelendiğine inanılmıştır. Ancak sıklıkla tekrarlanan bu kurallar, kapitalist gelişmenin belirli bir evresinden itibaren gerçekleşen olaylar karşısında doğrulanamamaya başlamıştır. Tekeller ve oligopoller, 20. Yy ile birlikte yadsınamaz bir gerçeklik haline gelmiştir. Bu olguların her biri kutsal rekabet kuralını yalanlamış, aslında devlet de yeni oluşan bu düzende müdahale etmeye başlamıştır. Uzun süreli bunalımlar, 1929'dan sonra yüzünü göstermiş; işsizlik ve enflasyon tablodaki yerini almış ve ekonomik hayatın can sıkıcı ancak normal olguları olduklarını ilan etmişlerdir (Braudel, 2006: 529-530).

Keynes 20. yüzyılın başlarında yaşanan bu ortamda liberalizmi incelemiş, 1926 yılında "The End of Laissez-Faire" isimli kitabını yayınlamıştır. Bu eseri ile liberalizm düşüncesinin yıprandığını ve belirgin bir değişimin yaklaştığını belirtmiştir. Enflasyon, durgunluk ve işsizlik gibi temel iktisadi sorunlara karşın devletin uygulayabileceği politikalar hakkında önerilerde bulunmuştur (Keynes, 1926: 593). Keynes'in olağanüstü bir etki yaratan eseri, "Para, Faiz ve İstihdamın Genel Teorisi" 1929 krizinin yarattığı olumsuz koşullardan çıkmıştır. Genel teorinin devrimci önemi buradan kaynaklanmıştır. Kitap liberal ekonomi ve onun rekabete dayalı modelinden kopuşu gündeme getirmiştir. Bu tarihten itibaren Amerika Birleşik Devletleri, Keynes'in bu eserini 20. yüzyılın yeni ekonomisinin yasası ve kehanetleri olarak kabul etmiş, siyasal eylemlerini çoğunlukla bu eserden çıkarsamıştır (Braudel, 2006: 530).

Devletin ekonomiye aktif müdahalesini savunan Keynes'in iktisadi düşüncesi 1940'lı yıllarla birlikte pek çok ülkede uygulama alanı bulmuştur. Keynes'in irdelediği temel konu, tam rekabet şartlarının geçerli olduğu ekonominin, Klasik görüşün iddia ettiği şekilde kendiliğinden tam istihdamı gerçekleştirmediği, ayrıca eksik istihdam şartlarında da dengeye yönelebildiği olmuştur. Ücret ve fiyatların esnek olmaması, yatırım talebinin faiz esnekliğinin düşüklüğü, likidite tuzağı gibi durumlardan en az birinin geçerli olması, ekonominin tam istihdamda dengeye gelmesine engel olabilmektedir (Kök, 2000: 283).

Keynes, ücretler ve fiyatların tam esnek olduğunu ve ekonominin kendiliğinden tam istihdam dengesine ulaşacağını ifade eden Klasik ekole eleştiriler yöneltmiştir. Keynes'e göre, ekonomide atıl kalmış üretim faktörlerinin varlığı nedeniyle, piyasalar her zaman tam istihdam dengesini kendiliğinden sağlayamamaktadır. Bu nedenle eksik istihdam durumundaki bir ekonomide, üretim ve yatırım hacminin artması için devlet müdahalesini zorunlu görmektedir (Keynes, 1980: 52-55).

Keynes ile birlikte devlet müdahaleciliğinin sahası önemli ölçüde genişlemiştir. Klasik Okul tarafından savunulan devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiği düşüncesi önemini yitirmiştir. Devlet, kaynak kullanımında etkinliğin temin edilmesi, fiyat istikrarının sağlanması, işsizliğin azaltılması, ekonomik istikrarın ve büyümenin sağlanması için pek çok müdahale aracı kullanmaya başlamıştır. Keynes'e göre devlet bu fonksiyonları yerine getirebilmek için para ve maliye politikalarını kullanarak efektif talebe etki etmelidir (Keynes, 1967: 22-23; 51-54; 131-133).

Analizinin merkezine "belirsizlik" kavramını koyan ve Ortodoksi'den bu bağlamda ayrılan Keynes, kendiliğinden piyasa düzenini kabul etmemektedir. Keynes böyle bir piyasa düzenine şüphe ile yaklaşmaktadır. Keynes'e göre piyasa sistemi belirsizliklerle dolu olup, tasarruf yapan bireylerle yatırım yapan bireyler farklı olduğundan, tüm bu

unsurların koordinasyonu oldukça zorlaşmaktadır. Dolayısıyla krizler piyasa sisteminin doğal isleyişinden kaynaklanmaktadır (Yay, 1993: 20-21).

Müdahaleciliği savunduğu için Ortodoksi'den ayrılan Keynes, ideolojik bağlamda değerlendirildiğinde liberal öğretiden keskin bir kopuşu temsil etmemektedir. Marks'ın fikirlerinin mantıksal bir yanlışlıkla vücut bulduğuna inanan Keynes, sosyalist çekiciliği olan her türlü doktrine mesafeli yaklaşmış, bu bağlamda Neo-Klasiklerle ideolojik bir dayanışma içerisinde olmuştur. Keynes bireyciliğin avantajı korunarak, tüketim eğilimi ile yatırım eğilimlerinin birbirine uydurulması görevini gerektiren yönetim işlevlerinin artırılmasını savunmuştur. Keynes'e göre devlet sosyalizmine yönelmek gerekmemektedir. Üretim araçlarının sahipliğinin devlet için hiçbir önemi yoktur (Hunt, 2002: 525-527).

Keynes, "Keynesyen İktisat" ya da karma ekonomi kavramları ile anılacak olan devlet müdahalelerinin formülünü ortaya koymuş, devlet müdahalesi ile ekonomiler canlandırılmıştır (Eğilmez, 2008: 60). Liberal düşünceye göre kabul edilen 'tarafsız' devlet anlayışı daha sonraları müdahaleci bir karaktere dönüşmüştür. Devlet durgunluk dönemlerinde üretimi artırmak, enflasyon dönemlerinde paranın satın alım gücünü düşürmemek ve gelir dağılımında adaleti sağlamak bağlamında ekonomik ve sosyal hayata müdahale etmek durumunda kalmıştır (Mutluer vd., 2009: 20).

Keynes'i takip eden iktisatçılar etkin kaynak dağıtımı, adil gelir dağılımı, iktisadi istikrar, iktisadi büyüme ve kalkınma ve ödemeler bilançosu denkleğinin sağlanması için devletin çeşitli araçlarla ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca Keynesyenlere göre devlet kamu iktisadi teşebbüsleri oluşturarak kamu ekonomisinin amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmalıdır (Aktan, 2003: 24-34).

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki yeniden yapılanma sürecinin ürünü olan refah devleti; hâkim ve güçlü bir devlettir. Bu dönemlerde piyasalara Keynesyen politikalar ile girişimci ve düzenleyici olarak müdahalede bulunan devlet, bireylerin yaşamsal haklarını korumak ve temel hizmetleri karşılamak dışında, belirli standartlara sahip bir yaşamsal alanı sağlama görevini de edinmiştir (Sezen, 1999: 42-43). Müdahaleciliği kurumsal bütünlüğe kavuşturan Keynes, kapitalist düzenin ve onun aracı olan devletin iktisadi hayatı yakından izlemesi gerektiğini savunmuştur. Aslında bu önerisi planlamayı içermektedir. Planlama kavramı Keynesyen iktisadın güçlenmesi ile çekiciliğini artırmıştır (Küçük, 1978: 58-59).

Liberallerin karşı çıkmasına rağmen müdahaleci devlet anlayışı temeline dayanan Keynesçi politikalar, 1929 Buhranı ve İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda gelişmiş kapitalist ülkelerin birçoğunda uygulamaya konulmuştur. Keynesyen ekonomi kapitalist toplumlarda devlet müdahaleciliğinin formülünün belirlenmesinde mükemmel bir ideolojik temel sağlamıştır (Hall, 1989: 366). Bu düşünce tarzı ve bu düşünceden doğan politikalar, 1973 yılında ortaya çıkan petrol krizi ve stagflasyon olgusuyla birlikte, yerini Keynes'e yöneltilen ağır eleştirilere ve bu eleştiriler doğrultusunda şekillenen Neo Liberal politikalara bırakmıştır.

2.7. Yeni Ekonomik Akımlar ve Devlet Müdahaleciliği

Neo-liberal ve neo-keynesgil politikalar çerçevesinde geliştirilen “minimal- girişimci devlet” yaklaşımı, 1970’li yıllarda yaşanan stagflasyonun çözümü açısından önemli bir alternatif sunmuştur. Devleti içinde bulunduğu mali krizden çıkarmaya dönük neo-liberal politikalar; hem iktisadi hem de idari yönleri bakımından önemli bir dönüşümü temsil etmektedir (Aksoy, 1998: 4). Neo-liberalizm temelde, müdahaleciliğin özgürlükleri kısıtladığını belirterek, müdahalenin etki alanının sınırlandırılması gerektiğini vurgulamıştır (Yayman, 2000: 145).

Neoliberalizm Chicago Okulu’nun iktisadi doktrinine dayanan ve en uzak kökeni Adam Smith’in “görünmez el” inancı olan bir ideoloji olarak kabul edilebilir. Joseph Stiglitz neoliberalizmi; “piyasaların kendi hatalarını düzelttiği, kaynakları etkin şekilde dağıttıkları ve genel çıkara hizmet ettikleri şeklindeki her türlü fikri kapsayan bir kap” olarak tanımlamaktadır (Dardot ve Laval, 2012: 4). Neoliberalizmin iki temel savunusu vurgulanabilir. Bunlardan ilki piyasa özgürlüğünün kaynakların optimal paylaşımını güvence altına almasıdır. Diğeri kamu müdahalesinin, öngörülerini düzensizleştirerek, piyasaların otomatik dengelenmesine zarar vereceğine olan inancıdır. Bu ideoloji piyasanın doğal bir gerçeklikle özdeşleştirilmesinden kaynaklanır. Jean Baptiste Say ve Frederic Bastiat’a ait olan bu doğalcı ontolojiye göre, denge, istikrar ve iktisadi büyümenin sağlanması için bu gerçekliği kendi başına bırakmak yeterlidir. Neoliberalizm ilkesel olarak müdahalecilik karşıtıdır (Dardot ve Laval, 2012: 2-7).

Neoliberal kuram Keynesyen anlayışın müdahaleci sosyal devlet anlayışını, devletin planlama veya diğer yöntemlerle ekonomiye müdahalesini savunan kuramları eleştirmektedir. Onlara göre güçlü devletin kalkınmayı geliştireceği görüşü aşırı bir basitleştirme olarak değerlendirilmektedir (Ercan, 1995: 355-356). Bu kuram ithal ikameci sanayileşme politikaları ile devletin ve bürokrasinin güçlendirilmesi önerilerine de karşı çıkmaktadır. Neoliberal yaklaşımın devlete ilişkin temel değerlendirmeleri, bu yaklaşımın güçlenerek egemen hale geldiği konjonktür ile yakından ilgilidir. Bu aşamada neoliberal karşı devrim olarak değerlendirilen değişim, Keynesyen politikalara karşı olarak geliştiği ölçüde, devlet müdahalesinin Keynesyen biçimine karşı çıkmıştır (Türkey, 2009: 329-330).

Neoliberalizmin en önemli temsilcilerinden biri 1976 yılında Nobel İktisat Ödülü kazanan Milton Friedman’dır. İktisadi literatürde “Monetarizm” olarak bilinen ekol, Milton Friedman’ın öncülüğünde; Edmund Phelps, Philip Cagan, Richard Selden, Anna Schwartz, David Meilsman, George Stigler, Allen Wallis ve Karl Brunner gibi iktisatçıların çalışmaları ile gelişmiş, Neo-Liberal yaklaşımlar içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur.

Friedman iktisat biliminin fizik bilimler gibi "objektif" bir bilim olduğunu ve bilimin tek bir yönteminin olduğuna vurgu yaparak; yöntem olarak mantıksal pozitivismi benimsemiştir. Friedman’a göre iktisatta varılacak normatif yargılar ve bu yargılara bağlı olarak geliştirilecek politikalar, pozitif bilimlerin doğası gereği ampirist yöntemle ulaşılan teorilerden türetilenlerdir (Friedman, 1953: 6-8). Friedman, Miktar Teorisi ve doğal işsizlik oranı hipotezlerini geliştirmiş, para stokundaki değişimin, uzun dönemde nominal değişkenleri etkilese de istihdam ve reel faiz oranları gibi reel değişkenleri

etkilemeyeceğini vurgulamış; buradan hareketle enflasyonun parasal bir olgu olduğunu öne sürmüştür (Friedman, 1975: 21).

Monetarizmde devlet, hukuk ve düzeni koruyan, mülkiyet haklarını tanımlayan, aracılığı ile ekonomi oyununun kurallarında değişiklik yapan, anlaşmazlıklara hakemlik eden, anlaşmaları yürüten, rekabeti geliştiren, ekonomiye parasal çerçeve sağlayan ve kimsesizleri koruyan bir organizasyon olarak ele alınmaktadır. Ancak aynı devlet, politikalarına gerekli özeni göstermediği takdirde sorunların ana kaynağı haline gelmektedir (Demir, 1996: 81-83).

Monetarist iktisatçılar iktisadi birimlerin, çeşitli politikalarla kısa dönemde yanılma ihtimalleri olsa dahi, uzun dönemde rasyonel davranacaklarını varsaymışlardır. Bu yüzden uzun dönemde, devletin yapacağı müdahalelerin ekonomide sadece nominal değişimler yaratacağını vurgulayarak, müdahale fikrine karşı çıkmışlardır (Palley, 2015: 17-19).

Küreselleşme kavramı üzerinde önemle duran Neoliberal kuram, küreselleşme süreciyle birlikte az gelişmiş ülkelerin dünya ekonomisi ile daha fazla bütünleşerek gelişme süreçlerini tamamlayabileceklerini vurgulamıştır. Devlet müdahalesinin en aza indirildiği, sadece piyasanın mükemmel işleyişini mümkün kılan düzenlemelerin devlet tarafından gerçekleştirildiği, rasyonel davranan bireylerin olduğu dışa açık bir ekonomik yapının sağlanması iktisadi gelişme için yeterli olacaktır (Türkay, 1997: 33).

Kurumcu Okul Amerikalı iktisatçıların iktisat teorisine yaptığı önemli katkılardan biridir. Ortodoks teoriyi eleştiren ve kurumculuğun teorik temellerini oluşturan Thorstein Veblen, 20. yüzyılın hemen başında ortaya çıkan bu düşünce okulunun kurucusu olarak kabul edilir. Geleneksel iktisat teorisine bir tepki olarak ortaya çıkan Kurumsal iktisat kuramı, geleneksel teoriden birçok noktada ayrılmaktadır. Onlara göre iktisadi birey olarak atılan her yeni adım ve alınan her yeni karar, kurumların ve içinde bulunan kurumsal çevrenin etkilerine açıktır.

Kurumcular, “ekonomik faaliyet” kavramını yetersiz bulmuş, iktisadi olayları diğer bilim dallarına ait bilgileri de kullanarak açıklamaya çalışmışlardır. Ayrıca toplumun organik bir varlığı olduğunu düşünerek, toplum kavramının, bireylerin toplamından daha fazlasını ifade ettiğini öne sürmüşlerdir. Neo Klasik kuramın dışına çıkarak, “bireycilik” karşıtı bir tutum izlemişlerdir (Kapp, 1976: 210).

Kurumsal iktisadi analize göre devlet, iktisadi sistemin en önemli kurumlarından biridir. Ekonomideki kıt kaynakların yönetimi ve iktisadi sistem içerisindeki tüm kurumlar devletin fonksiyonelliğinin meşruluğunu temsil eder. Bunun aksi bir görüşe sahip olan iktisadi anlayışlar, devleti çoğunlukla verimsizliğin ve etkinsizliğin kaynağı olarak görmektedirler. Kurumsal iktisatçılar, Neo-Klasik İktisat’ın ortaya koyduğu teorilerin, devletin iktisadi rolünün ihmal edilmesine sebep olduğunu vurgulamışlardır (Samuels, 1988: 12–13). Kurumsalcılara göre ekonomi ve politika, ortak bir bağa sahiptir (Dugger, 1987: 75). Onlara göre ekonomik istikrarı sağlayacak en temel unsur devlet müdahaleciliğidir (Demir, 1996: 66).

Yeni akımlar içerisinde değerlendirilebilecek bir diğer iktisat okulu da, odak noktası kamu kesimi olan Kamu Tercih Teorisi’dir. Devlet müdahaleciliğine farklı bir bakış açısı getiren kuramın temelleri, 1950’li yıllarda yapılan çalışmalar ile atılmıştır. Neo-klasik

kuramın sorunları anlama ve çözüm üretebilme konusundaki eksiklikleri, kamu tercihi teorisinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Kamusal seçim teorisinin başlangıç noktası, iktisatçıların piyasadaki ekonomik aktörün doğasıyla ilgili olarak getirdiği varsayımların evrensel olma iddiasıdır (O'Neill, 2001: 262). Kamusal seçim teorisyenleri bu iddiaya, hem bürokratların hem de politikacıların ortak iyilik ya da refahı gerçekleştirmekle ilgilenen yardımsever aktörler olduğunu varsaydığı gerekçesiyle karşı çıkmışlardır. Onlara göre devlet aktörlerinin hükümet sahnesine girdikleri zaman birdenbire farklı ve daha iyi niyetli olduklarını düşünmek için bir neden yoktur. Kamusal seçim teorilerine göre devlet müdahalesi başka araçlarla optimal "ideal piyasalar" sonucunu üretmez. Devlet aktörleri kamu çıkarı yerine kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışırlar (O'Neill, 2001: 263-264).

3. DEVLET MÜDAHALECİLİĞİ KURAMINDA DÖNÜŞÜM

19. yüzyılın ortalarına kadar hâkim olan liberal doktrin, "laissez faire" ilkesi temelinde, doğal hukuk, serbest ticaret, şahsi mülkiyet ve kendiliğinden oluşan piyasa dengesi gibi doğruları benimsemiştir. Ancak bu ilkelere teorik ve politik düzeyde pek çok eleştiri gelmiştir. 19. yüzyıl sonlarına doğru sanayinin gelişmesi ile birlikte bu ilkeler piyasanın problemlerini çözmeye yetmemiş, liberalizm kırılma belirtileri sergilemeye başlamıştır. Liberalizmin krizi olarak da ifade edilebilecek bu süreçle birlikte, müdahaleci bir anlayış kendini göstermeye başlamıştır. Bu anlayış, 1929'daki Büyük Buhran'ı ve dünya savaşlarını izleyerek 20. yüzyılın ilk yarısında güçlenerek devam etmiştir.

Müdahalecilik anlayışındaki kırılma ise 1973 yılında yaşanan petrol krizi ile birlikte stagflasyon olgusunun ortaya çıkması ile yaşanmış, Keynesgil politikalara olan inanç sarsılmıştır. Keynesyen politikalar ağır eleştirilere uğramış ve yerini zamanla, Neo liberal politikalara bırakmıştır. Piyasa başarısızlıklarını ve yetersizliklerini telafi etmek için devletin ekonomiye müdahale etmesini ve sorunları çözüme kavuşturması gerektiğini savunan "müdahaleci devlet" anlayışı yerine, sorunlara piyasa ekonomisi içerisinde kurallar koyarak ve bu kuralları denetleyerek çözüm bulmaya çalışan 'Hakem Devlet' anlayışı yerleşmiştir. (Aktan, 2003: 126-127). Küreselleşme süreci, özellikle 1980 sonrasında bu anlayışın pekişmesini sağlamıştır. Devlet müdahalesine ilişkin yaşanan olumsuz ülke deneyimleri ön plana çıkarılmış (Şenses, 2004: 7), fiyat müdahalelerinin kaldırılması, dış ticaretin ve finans piyasalarının serbestleştirilmesi, kamu kurumlarının özelleştirilmesi ve işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi gibi amaçlar ön planda tutulmaya başlanmıştır (Şenses, 2004: 3).

Devletin dönüşüm süreci 21. yüzyılda da tamamlanmamış, yüzyılın en derin finansal krizlerinden biri olduğu düşünülen 2008 krizi ile birlikte yeni bir söylem ortaya çıkmıştır: "Devletin geri dönüşü", "Keynes'in rövanşı", "NeoKlasik teorinin ölümü" ve "Neoliberalizmin Sonu". Neoliberalizmin, "uluslararası görünmez el" e dayanan ve bundan daha öteye gidememiş bir doktrin olup olmadığı tartışılmaya başlanmıştır (Dardot ve Laval, 2012: 2). Kriz ile birlikte, önü devlet müdahalesi ile açılan küreselleşme ve finansallaşma süreçlerinin devlet ile olan ilişkisi ve bu noktada devlete düşen görevler yeniden sorgulanmaya başlamıştır (Bedirhanoğlu, 2010: 43).

Tarihsel süreç boyunca devletin rolü hem teori hem de pratikte değişme göstermiştir. Devlet müdahaleciliğinin, Keynesçilik ya da sosyalizm ile eşdeğer olduğu fikri, analize dayanlı görünmemektedir. Neoliberal modele ait, piyasanın, her şeyi bilen ve açıklayabilen bir faktör olduğu düşüncesi basit bir yaklaşım olarak görünmektedir. Rekabetin iyi işlemesi için kuralların gerekli olduğu fikri neoliberalizmin de tam kalbinde yer almaktadır (Dardot ve Laval, 2012: 7).

Müdahaleciliğin dönüşüm süreci ile piyasa, doğal bir veri olarak değil, devletin aktif müdahalesini ve özgül bir hukuk sisteminin yerleşmesini gerektiren, inşa edilmiş bir gerçeklik olarak ortaya çıkmıştır. Piyasayı inşa etmek ise iktisadi pratiklerin genel normu olarak rekabet unsurunun öne çıkmasına ihtiyaç duymaktadır. Geleneksel bekçi görevinin ötesinde devlete düşen rol, rekabet faktöründen yola çıkarak, sistemin son denetmeni olmaktır. Hem liberalizm hem de 1890-1920'lerin reformcu liberalizmi için yeni olan şey; devletin yalnızca bu çerçeveyi kurması değil, kendisinin de rekabet normuna tabi olmasıdır. Piyasayı inşa etmekle görevli olan devlet, aynı zamanda kendini de piyasa normlarına göre inşa etmelidir. Devletin eylem planında egemen olması gereken unsur "girişimci yönetsellik" olmalıdır (Dardot ve Laval, 2012: 409-411).

Yenilikçilik ve girişimcilik gibi kavramların önem kazanması ile birlikte teknoloji ve yenilik politikalarının ağırlık kazandığı yeni bir devlet müdahaleciliği biçimi ortaya çıkmıştır. Bob Jessop tarafından ortaya konulan ve "Schumpeterci Rekabet Devleti" olarak kavramsallaştırılan bu yeni müdahalecilik, küreselleşme gerçeğinden hareketle oluşmuştur. Küreselleşme ile birlikte devletin temel görev ve fonksiyonları da dönüşüme uğramıştır. Yeni devletin temel amacı hem iktisat politikası hem de sosyal politika alanında esnekliği ve rekabeti artırmak olacaktır. Bu yeni müdahale anlayışı, yenilik yapmayı, teknik donanımı ve teknoloji transferini teşvik etmektedir (Jessop, 1993: 18).

Schumpeterci devletin ayırt edici unsurlarının başında üretim ve pazarlama süreçlerinde uyguladığı yenilikçi politikaları gelmektedir. Dışa açık bir ekonomide devlet, arz yönlü politikalar ile yapısal rekabeti artırmayı amaçlamalıdır (Jessop, 1993: 9). Bir ekonominin başarılı olabilmesi için, ekonomi içerisinde faaliyet gösteren firmaların rekabeti artırıcı uygulamaları da büyük önem taşımaktadır. Firmaların problem çözme ve bireysel yeteneklere aracı olma konularındaki değer yaratma kapasiteleri rekabet güçlerini artıracak, ulusal ekonomiye katkı sağlayacaktır (Brogan, 1992: 273). Artık devlete küresel rekabet açısından üstünlük getirecek, yenilikçilik temelli bir kurumsal yapının oluşturulmasını sağlayacak yeni görevler yüklenmektedir (İçke vd., 2012: 19).

4. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

İktisadi düşünce içerisindeki yeri incelendiğinde, müdahale kavramının tarihsel süreç boyunca önemli dönüşümler geçirdiği görülmektedir. Aslında en önemli nokta, bu dönüşüm sürecinin, müdahaleciliğe olan yaklaşımları bakımından farklı iktisadi düşünce kuramları açısından da geçerli olduğudur. Yani hem müdahalecilik iktisadi düşüncenin geçtiği evrelerden etkilenmiş, hem de müdahaleciliğe olan bakış açıları kuramlar arasındaki ayrımı belirleyen temel faktörlerden biri olmuştur.

Devletin zaman içerisinde değişen rolü müdahaleciliğin Keynesyen ya da sosyalist bir söylem olmayacağını gözler önüne sermiştir. Aslında tarihsel süreçte liberal doktrinin

yaşadığı kırılmalar; devlet müdahalesinin liberal doktrinin de içselleştirdiği bir olgu olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla devlet ekonominin başat aktörlerinden biridir; iktisadi alanda oynadığı rol büyüktür. Bugün biraz daha uluslararasılaşmış bir kavram olan devletin, küreselleşmiş piyasalardan geri çekilme halinde olması istense ve rolü minimize edilmeye çalışılsa da zamanın bize gösterdiği gerçeklik budur.

Tarihsel süreçte iktisadi hayatın temel unsuru konumundaki piyasa, merkezi ve düzenleyici bir ögeye ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaç sanayileşme aşamasını tamamlayan gelişmiş toplumlarda, kamu kesimi ile özel kesimin işbirliği içerisinde olması ile aşılabılmıştır. Kamu ve özel kesim işbirliğinin başarılı olmasında her iki unsurun da payı bulunmaktadır. Ancak tarihsel süreç boyunca bu işbirliğinin sürekliliğinin sağlanmasında öncü rol kamu kesimine aittir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde görülen gelişmeler sonucunda iktisadi ve sosyal alanlarda önemli bir dönüşüm süreci başlamıştır. Bu durum ulusal sınırların ulus ötesine aktarıldığı ve piyasaların bütünleştiği “küreselleşme” sürecinin başlamasına neden olmuştur. Küreselleşme ile birlikte ulus devlet artık iktisadi unsurları yönlendiren tek aktör olmaktan çıkmış; yeni bir müdahale anlayışı benimsenmeye başlanmıştır. Bu durum devlete düşen görevlerin hem teorik hem de uygulama düzeylerinde bir takım farklılıklar göstermesine neden olmuştur.

Uluslararası rekabetin iktisadi ve sosyal gereklilikleri, iktisat politikalarında bir dönüşüm ihtiyacının hissedilmesine sebep olmuştur. Rekabet faktörü müdahaleciliğin yönü ve derecesinin temel belirleyicisi haline gelmiştir. 20. yüzyıla ait müdahaleci ya da sosyal devlet olarak adlandırılan devlet biçimi rekabetçi devlete dönüşmüştür. Geçmişte iç piyasalara tekelleri önlemek ve rekabeti sağlamak için müdahale eden devletten; sanayi, teknoloji ya da istihdam politikaları gibi farklı alanlarda, uluslararası rekabeti dinamik tutacak müdahale araçlarını uygulayabilmesi beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ş. (1998). Yeni Sağ, Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetim: Eleştirel Bir Yaklaşım. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 7(1), 3-13
- Aktan, C.C. (2003). *Değişim Çağında Devlet*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Barber, W. (2009). *A History of Economic Thought*. Wesleyan University Press.
- Bedirhanoğlu, P. (2010). Küresel Kapitalist Krizin Yeniden Düşündürdükleri: Finansallaşma ve Devlet. *Praksis*, 22, 41-71.
- Braudel, F. (2006). *Uygurlıkların Grameri*. (çev. Mehmet Ali Kılıçbay). Ankara: İmge Yayıncılık.
- Brogan, M. L. (1992). *Review of Robert B. Reich, The Work of Nations: Preparing Ourselves for 21st Century Capitalism*. (Erişim: 02.05.2017), http://repository.upenn.edu/library_papers/36
- Coats, A.W. (2005). *On The History Of Economic Thought*. Taylor& Francis e-library.

- Colclough, C., & Manor, J. (1993). *States or Markets?: Neo-liberalism and the development policy debate*. New York: Oxford University Press.
- Dardot, P., & Laval, C. (2012). *Dünyanın Yeni Aklı Neoliberal Toplum Üzerine Deneme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Demir, Ö. (1996). *Kurumcu İktisat*. İstanbul: Vadi Yayınları.
- Dugger, W. (1987). An Institutional Theory of Economic Planning. *Journal of Economic Issues* 21, 1649-1675.
- Eğilmez, M. (2008). *Küresel Finans Krizi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ercan, F. (1995). *Gelişme Yazını: Eleştiriler ve Yeni Perspektifler, Gelişme İktisadi: Kuram, Eleştiri, Yorum*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Erim, N. (2011). *İktisadi Düşünce Tarihi*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Erol, İ. (1992). Ekonomi Açısından Devlet ve Piyasa. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 47(3), 145-155.
- Friedman, M. (1953). *Essays in Positive Economics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Friedman, M. (1975). Unemployment Versus Inflation? An Evolution of Phillips Curve. *IEA, Lecture, No.2*
- Galbraith, J.K. (2004). *İktisat Tarihi*. (çev. Müfit Günay). İstanbul: Dost Yayınları.
- Hall, P. (1989). *The Political Power of Economic Ideas*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Hunt, E.K. (2002). *İktisadi Düşünce Tarihi*. Ankara: Dost Kitabevi.
- İçke, M., Engin, C., & Kızılkaya, E. (2012). Refah Devletinden Rekabet Devletine Dönüşüm Tartışmaları. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 46, 1-24.
- Jessop, B. (1993). Towards a Schumpeterian workfare State? *Studies in Political Economy*, 40, Spring.
- Kapp, K. W. (1976). The Nature and Significance of Institutional Economics. *Kıtklos*, 29(2), 209-232.
- Kazgan, G. (2006). *İktisadi Düşünce ve Politik İktisadın Evrimi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Keynes, J. M. (1926). *The End of Laissez Faire*. In J.M. Keynes, *Essays in Persuasions*, New York: Harcourt, Brace, & Go.
- Keynes, J. M. (1967). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan
- Keynes, J. M. (1980). *İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi*. (çev. Asım Baltacıgil). İstanbul: Minnetoğlu Yayınları.

- Kök, R. (2000). *İktisadi Düşünce Kavramlarının Analitik Evrimi*. İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Küçük, Y. (1978). *Planlama, Kalkınma ve Türkiye*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Marks, K., & Engels, F. (1983). *Selected Works in Three Volumes*. Moscow: Progress Publishers.
- Marks, K., & Engels, F. (2003). *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*. Eriş Yayınları.
- Mill, J. (2004). *Principles of Political Economy*. Indianapolis: Hackett Publishing.
- Mokyr, J. (2003). *Mercantilism, the Enlightenment, and the Industrial Revolution*. (Erişim: 02.05.2017), <http://faculty.wcas.northwestern.edu/~jmokyr/stockholm.PDF>.
- Mutluer, K., Öner, E., & Kesik, A. (2009). *Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- O'Brien, D. P. (2003). *Classical Economics. A Companion to the History of Economic Thought*. Warren J. Samuels, Jeff E. Biddle ve John B. Davis (Ed.), Madlen MA: Blackwell Publishing Limited.
- O'Neill, J. (2001). *Piyasa: Etik Bilgi ve Politika*. (çev.Şen Süer Kaya). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ölmezoğulları, N. (2003). *Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Palley, T. (2015). Milton Friedman's Economics And Political Economy: An Old Keynesian critique. Robert Cord (ed.), *Milton Friedman: Contributions to Economics and Public Policy*, Oxford University Press.
- Raico, R. (1992). Liberalism, Marxism, and the State. *Cato Journal*, 11(3), 391-404.
- Ricardo, D. (2001). *On the Principles of Political Economy and Taxation*. Kitchener: Batoche Books.
- Sabine, G. (1950). *A History of Political Theory*. Newyork: Henry Colt Co INC.
- Samuels, W. (1988). *Institutional Economics*. Edward Elgar Publishing.
- Savaş, V. (2000). *İktisatın Tarihi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Say, J.B. (1971). *Treatise on Political Economy Or the Production, Distribution, and Consumption of Wealth*. New York: Augustus M. Kelley Publishers.
- Sezen, S. (1999). *Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye'de Planlama*. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Yayın No: 293, Ankara.
- Stewart, D. (1980). *Account of the Life and Writings of Adam Smith*. Edited by W. P. D. Wightman, *Essays on Adam Smith*, Oxford University Press.
- Suntum, U. (2005). *The Invisible Hand: Economic Thought Yesterday and Today*. Newyork: Strauss Offsetdruck.

- Şenses, F. (2004). Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi? *ERC Working Paper in Economic*, 04/09 August 2004.
- Türkay, M. (2009). *Sermaye Birikimi, Kalkınma, Azgelişmişlik Türkiye ve Dünya Üzerine Notlar*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- Ülgen, G. (2005). *Türkiye`de Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci ve Sürdürülebilirliği*. Der Yayınları.
- Verburg, R. (2012). The rise of greed in early economic thought: from deadly sin to social benefit. *Journal of the History of Economic Thought*, 34(04), 515-539.
- Yay, T. (1993). *F.A. Hayek`te İktisadi Düşünce*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Yayman, H. (2000). 1980 Sonrası Türkiye`de Özelleştirme Uygulamalarının Gelişimi ve Kamu Yönetimi Üzerine Etkileri. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(3), 1-22.